

γλῶσσαν νωμᾶν

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

ΜΕΛΟΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΣ ΕΘΝΙΚΩΝ ΙΔΡΥΜΑΤΩΝ ΓΙΑ ΤΗ ΓΛΩΣΣΑ (EFNID)
ΜΕΛΟΣ ΤΗΣ ΕΝΩΣΗΣ ΦΟΡΕΩΝ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗΣ ΓΛΩΣΣΟΜΑΘΕΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ (ALTE)

**Μακεδονία και Μακεδόνες
στην Παλατινή Ανθολογία
(Επιλογή)**

Εβίνα Σιστάκου

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2015

A. ΠΑΛΑΤΙΝΗ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ

Π.Α. 6.115 ΑΝΤΙΠΑΤΡΟΥ (397-319 π.Χ.)

Π.Α. 6.335 ΑΝΤΙΠΑΤΡΟΥ

Π.Α. 6.357 ΘΕΑΙΤΗΤΟΥ (π. 270 π.Χ.)

Π.Α. 7.45 ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ (5ος αι. π.Χ.)

Π.Α. 7.240 ΑΔΑΙΟΥ (; 4ος αι. π.Χ)

Π.Α. 7.246 ΑΝΤΙΠΑΤΡΟΥ ΣΙΔΩΝΙΟΥ (2ος αι. π.Χ.)

Π.Α. 7.604 ΠΑΥΛΟΥ ΣΙΛΕΝΤΙΑΡΙΟΥ (6ος αι. μ.Χ.)

Π.Α. 9.26 ΑΝΤΙΠΑΤΡΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΩΣ (τέλη 1ου αι. π.Χ.)

Π.Α. 9.288 ΓΕΜΙΝΟΥ (1ος αι. π.Χ.)

Π.Α. 9.428 ΑΝΤΙΠΑΤΡΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΩΣ

Π.Α. 9.552 ΑΝΤΙΠΑΤΡΟΥ

Π.Α. 9.699

Π.Α. 6.115 ΑΝΤΙΠΑΤΡΟΥ

Τὸν πάρος Ὀρβηλοῖο μεμνκότα δειράσι ταῦρον,
τὸν πρὶν ἐρημωτὰν θῆρα **Μακεδονίας**,
Δαρδανέων ὄλετήρ ὁ κεραύνιος εἶλε Φίλιππος
πλήξας αἰγανέα βρέγμα κυναγέτιδι·
καὶ τάδε σοὶ βριαρᾶς, Ἡράκλεες, οὐ δίχα βύρσας
θῆκεν, ἀμαιομάκετος κρατὸς ἔρεισμα, κέρα.
σᾶς τοι ὄδ' ἐκ ρίζας ἀναδέδρομεν· οὐ τοι ἀεικὲς
πατρώου ζαλοῦν ἔργα βοοκτασίας.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Τον ταύρο που μέχρι τώρα μούγκριζε στις πλαγιές του Ορβηλού, το αγρίμι της Μακεδονίας που κατέστρεφε πρωτύτερα, ο κεραυνοφόρος Φίλιππος, ο φονιάς των Δαρδανών, το σκότωσε, χτυπώντας το στο κεφάλι με την κυνηγετική του λόγχη. Αυτά σε σένα, Ηρακλή, τα αφιέρωσε, τα κέρατα, που στήριζαν το ανίκητο κρανίο του, μαζί με το δυνατό του τομάρι. Αυτός ανάγεται σε σένα λόγω της καταγωγής του δεν είναι στ' αλήθεια αταίριαστο να ζηλεύει το έργο της προγονικής σφαγής των βοδιών.

ΣΧΟΛΙΑ

Αναθηματικό επίγραμμα.

Ο Φίλιππος της Μακεδονίας αφιερώνει τα κέρατα και το τομάρι ενός ταύρου στον Ηρακλή.

Το επίθετο **κεραύνιος** είναι ίσως μια παραπομπή στον Πτολεμαίο Κεραυνό.

Το επίθετο **ἀμαιομάκετος** είναι τυπικό επικό επίθετο μυθικών τεράτων όπως η Χίμαιρα.

Οι Αντιγονίδες θεωρούσαν ότι κατάγονταν απευθείας από τον Ηρακλή. Ο Φίλιππος φαίνεται εδώ να οφείλει την κυνηγετική του δεινότητα στον γενήτορά του, τον Ηρακλή. Ο όρος **βοοκτασία** ωστόσο δεν φαίνεται να παραπέμπει σε κάποιον από τους γνωστούς άθλους του Ηρακλή.

Π.Α. 6.335 ΑΝΤΙΠΑΤΡΟΥ (397-319 π.Χ.)

Καυσία, ἢ τὸ πάροιθε *Μακηδόσιν* εὐκόλον ὄπλον,
καὶ σκέπας ἐν νιφετῶ καὶ κόρυς ἐν πολέμῳ,
ἰδρῶ διψήσασα πιεῖν τεόν, ἄλκιμε Πείσων,
Ἡμαθὶς Αὐσονίους ἦλθον ἐπὶ κροτάφους.
ἀλλὰ φίλος δέξαι με· τάχα κρόκες αἶ ποτε Πέρσας
τρεψάμεναι καὶ σοὶ Θρηῆκας ὑπαξόμεθα.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Ἡ καυσία, ἀπὸ παλιά το πιο εύχρηστο εφόδιο των Μακεδόνων, και σκέπαστρο στον χιονιά και περικεφαλαία στον πόλεμο, διψώντας να πιω τον ιδρώτα σου, ρωμαλέε Πείσωνα, φτάνω η Ημαθιώτισσα σε ιταλικούς κροτάφους. Δέξου με σαν φίλη· σύντομα η τσόχα μου, που κάποτε απώθησε τους Πέρσες, μπορεί και τους Θράκες να κάνει να υποταχθούν σε σένα.

ΣΧΟΛΙΑ

Αναθηματικό-επιδεικτικό επίγραμμα.

Ο Πείσων που αναφέρεται είναι ο L. Calpurnius Piso, στον οποίο ο Αντίπατρος αφιερώνει πολλά επιγράμματά του. Στο παρόν επίγραμμα γίνεται λόγος για τη νίκη του Πείσωνα εναντίον των Θρακών, μια νίκη που ανακαλεί τις μακεδονικές νίκες εναντίον των Περσών.

Το επίγραμμα παρατίθεται δύο φορές από τον Σουίδα για την ερμηνεία των λέξεων *καυσία* (λ. *καυσία*· είδος πύλου βαρβαρικού ἐπὶ τῆς κεφαλῆς) και *σκέπανον* (λ. *σκέπανον*· σκέπη. καὶ πῖλον κεφαλᾶς οὐχ ὀσίας σκέπανον. λέγεται καὶ σκέπας).

Ἡ *καυσία* είναι είδος καπέλου που τυπικά φορούσαν οι Μακεδόνες, και μάλιστα οι βασιλιάδες (Πλούτ. *Ευμ.* 8.12 καὶ *καυσίας ἀλουργεῖς καὶ χλαμύδας διανέμειν*, ἥτις ἦν δωρεὰ βασιλικωτάτη παρὰ Μακεδόσι). Ο ορισμός δίνεται από τον Ευστάθιο (*Παρεκβολαί στην Ιλιάδα* 1.1388): *καυσία, ἥτις ἦν κάλυμμα κεφαλῆς Μακεδονικὸν ἐκ πύλου, ὡς τῖάρα σκέπουσά τε ἀπὸ καύσωνος καὶ ὡς εἰς περικεφαλαίαν συντελοῦσά τι.*

Το επίθετο *Ἡμαθίς* απαντά μόνον εδώ στην Παλατινή Ανθολογία, όπου είναι πιο συνηθισμένο το τοπωνύμιο *Ἡμαθία* (Π.Α. 6.114, 6.116, 7.238 κλπ., πρβ. 2.1.28 *Ἡμαθίων*).

Π.Α. 6.357 ΘΕΑΙΤΗΤΟΥ

Ὀλβια τέκνα γένοισθε. τίνας γένος ἐστέ; τί δ' ὑμῖν
ὤδε καλοῖς χαρίεν κείμενόν ἐστ' ὄνομα;

"Νικάνωρ ἐγώ εἰμι, πατήρ δέ μοι Εὐπτοίητος,
μήτηρ δ' Ἥγησώ, κείμι γένος **Μακεδών**."

"Καὶ μὲν ἐγώ Φίλα εἰμί, καὶ ἐστὶ μοι οὗτος ἀδελφός·
ἐκ δ' εὐχῆς τοκέων ἔσταμες ἀμφότεροι."

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Ευτυχισμένα να γίνετε παιδιά. Ποια είναι η καταγωγή σας; Ποιο είναι το χαριτωμένο όνομά σας, εσείς που είστε έτσι όμορφα; «Εγώ είμαι ο Νικάνορας, πατέρας μου είναι ο Ευπτοίητος, μητέρα μου είναι η Ἥγησώ, κι εγώ στην καταγωγή είμαι Μακεδόνας». «Κι εγώ είμαι η Φίλη, και αυτός είναι ο αδελφός μου· κι οι δυό στεκόμαστε εδώ χάρη στην προσφορά των γονιών μας».

ΣΧΟΛΙΑ

Αναθηματικό επίγραμμα.

Επιγραφή που συνοδεύει μια καλλιτεχνική αναπαράσταση όπου απεικονίζονται δύο παιδιά. Το αφιέρωμα εκπληρώνει το τάμα των γονιών τους.

Ο αρχικός στίχος **ὄλβια τέκνα γένοισθε** απηχεί μια παρόμοια ευχή από τον Θεόκριτο ενσωματωμένη σε νανούρισμα που τραγουδάει η Αλκμήνη για τον Ηρακλή και τον Ιφικλή (Ειδ. 24.8-9 *εὕδεντ', ἐμὰ ψυχά, δύ' ἀδελφεοί, εὖσοα τέκνα·/ ὄλβιοι εὐνάζοισθε καὶ ὄλβιοι ἀῶ ἴκοισθε*).

Η αναφορά στη μακεδονική καταγωγή γίνεται γιατί προφανώς το ανάθημα έχει στηθεί σε κάποια ξένη χώρα (ίσως στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου ή σε κάποιο άλλο ελληνιστικό βασίλειο).

Π.Α. 7.45 ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ

*Μνήμα μὲν Ἑλλάς ἅπασ' Ἐυριπίδου, ὅστέα δ' ἴσχει
γῆ Μακεδῶν, ἥπερ δέξατο τέρμα βίου.
πατρὶς δ' Ἑλλάδος Ἑλλάς, Ἀθῆναι· πλεῖστα δὲ Μούσαις
τέρψας ἐκ πολλῶν καὶ τὸν ἔπαινον ἔχει.*

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Μνήμα του Ευριπίδη είναι ολόκληρη η Ελλάδα, τα οστά του κρατάει η μακεδονική γη, αυτή που δέχτηκε το τέλος της ζωής του. Πατρίδα του η Ελλάδα της Ελλάδος, η Αθήνα· και αφού πάρα πολλή απόλαυση χάρισε με τις Μούσες, από πολλούς δέχτηκε και τον έπαινο.

ΣΧΟΛΙΑ

Επιτύμβιο επίγραμμα.

Το επίγραμμα, που υποτίθεται ότι κοσμούσε το κενοτάφιο του Ευριπίδη στην Αθήνα, αποδίδεται σε έναν διάσημο σύγχρονό του, τον Θουκυδίδη (κατά μία διαφορετική παράδοση τον ποιητή Τιμόθεο).

Τρία άλλα επιγράμματα τοποθετούν πιο συγκεκριμένα τον πραγματικό τάφο του Ευριπίδη στη Μακεδονία: στην Πέλλα (Π.Α. 7.44.5-6 *ἀλλ' ἔμολες Πελλαῖον ὑπ' ἠρίον, ὡς ἂν ὁ λάτρις/ Πιερίδων ναίης ἀγχόθι Πιερίδων*) και στη Μακετία της Μακεδονίας (Π.Α. 7.49.1 *Ἄ Μακέτις σε κέκευθε τάφου κόνις* και 7.51.3-4 *ὑπαὶ Μακέτῃ δ' Ἀρεθούσῃ/ κείσαι ἑταιρείῃ τίμιος Ἀρχέλεω*).

Π.Α. 7.240 ΑΔΑΙΟΥ

Τύμβον Ἀλεξάνδροιο Μακηδόνοσ ἦν τις ἀείδη,
ἠπείρουσ κείνου σῆμα λέγ' ἀμφοτέρασ.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Ἄν κάποιουσ θέλει νὰ υμνήσει τον τύμβο του Ἀλέξανδρου του Μακεδόνα, ἀσ ονομάζει τις δυο ἠπείρουσ τάφο του.

ΣΧΟΛΙΑ

Ἐπιτύμβιο ἐπίγραμμα.

Ἐνα πρόβλημα του ἐπιγράμματος εἶναι ἡ ξαφνική μετάβαση ἀπό το γ' πρόσωπο (ἀείδη) στο β' πρόσωπο (λέγ'), μία δυσκολία που οδήγησε σε ἀστοχεσ διορθώσεις του ἀείδη σε ἐρείη (Bentley), ἀθρείη (Jacobs) ἢ και σε οβελισμό της λέξης.

Για την ἐκφραση ἠπείρουσ...ἀμφοτέρασ πρβ. Π.Α. 7.369.4 (Ἀντίπατροσ) ἠπείρων δ' ἄξιουσ ἀμφοτέρων, 9.419.6 (Κριναγόρασ) ἠπείρων ἔσσειται ἀμφοτέρων, 9.235.6 ἔμπεδον ἠπείροισ σκῆπτρον ἐπ' ἀμφοτέραισ. Ὁ τόπος ἐξύμνησης του βασιλιά με αὐτήν τη ρητορική υπερβολή ἀπαντά ἤδη στον Καλλιμάχο σε σχέση με τον Πτολεμαίο Φιλάδελο (Ὑμν. Δῆλ. 165-170):

ἀλλά οἱ ἐκ Μοιρέων τις ὀφειλόμενοσ θεὸσ ἄλλοσ
ἔστί, Σαωτήρων ὕπατον γένουσ· ᾧ ὑπὸ μίτρην
ἴξεται οὐκ ἀέκουσα Μακηδόνη κοιρανέεσθαι
ἀμφοτέρη μεσόγεια καὶ αἱ πελάγεσσι κάθηνται,
μέχρισ ὅπου περάτη τε καὶ ὀππόθεν ὠκέεσ ἵπποι
Ἥλιον φορέουσιν· ὁ δ' εἴσεται ἦθεα πατρός.

Π.Α. 7.246 ΑΝΤΙΠΑΤΡΟΥ ΣΙΔΩΝΙΟΥ

Ἴσσοῦ ἐπὶ προμολῆσιν ἀλὸς παρὰ κῦμα Κιλίσσης
ἄγριον αἰ Περσῶν κείμεθα μυριάδες,
ἔργον Ἀλεξάνδροιο **Μακηδόνο**ς, οἷ ποτ' ἄνακτι
Δαρείω πυμάτην οἶμον ἐφespόμεθα.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Στις πύλες της Ισσοῦ, πλάι στο ἀγριο κύμα της θάλασσας της Κιλικίας, κειτόμαστε νεκροί χιλιάδες Πέρσες, ἔργο του Ἀλέξανδρου του Μακεδόνα, εμεῖς που κάποτε ακολουθήσαμε τον βασιλιά Δαρεῖο στον ἔσχατο δρόμο του θανάτου.

ΣΧΟΛΙΑ

Επιτύμβιο ἐπίγραμμα.

Αφιερώνεται στους Πέρσες που ἔπεσαν στη μάχη της Ισσοῦ (333 π.Χ.) κατὰ τη σύγκρουσή τους με τον Ἀλέξανδρο. Ἡ ρητορική του ἐπιγράμματος παραπέμπει στο δίστιχο του Σιμωνίδη για τους πεσόντες στις Θερμοπύλες (Π.Α. 7.249 Ὡ ξεῖν', ἀγγέλλειν Λακεδαιμονίοις, ὅτι τῆδε/ κείμεθα τοῖς κείνων ῥήμασι πειθόμενοι), μόνο που σε αὐτὴν την περίπτωση γράφεται ἀπὸ την πλευρὰ των Περσῶν και ὄχι των Ἑλλήνων. Στη μάχη λέγεται ὅτι σκοτώθηκαν περί τους 110.000 Πέρσες, ὄχι ὁμως και ο βασιλιάς Δαρεῖος, που διέφυγε κατὰ την οπισθοχώρηση.

Π.Α. 7.604 ΠΑΥΛΟΥ ΣΙΛΕΝΤΙΑΡΙΟΥ

Λέκτρα σοι ἀντὶ γάμων ἐπιτύμβια, παρθένε κόρη,
ἔστόρεσαν παλάμαις πενθαλέαις γενέται.
καὶ σὺ μὲν ἀμπλακίας βιότου καὶ μόχθον Ἐλευθοῦς
ἔκφυγες, οἱ δὲ γόνων πικρὸν ἔχουσι νέφος.
δωδεκέτιν γὰρ μοῖρα, **Μακηδονίη**, σε καλύπτει,
κάλλεσιν ὀπλοτέρην, ἤθεσι γηραλέην.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Αντί για γαμήλιο κρεβάτι επιτύμβιο ἐστρώσαν για σένα με τα θλιμμένα τους χέρια οι γονεὶς σου, παρθένα κόρη. Εσύ βέβαια ξέφυγες από τα βάσανα της ζωῆς και τον μόχθο της Ελευθῶς, εκείνους ὅμως τους σκεπάζει το πικρὸ σύννεφο των θρήνων. Δωδεκάχρονη σε πήρε η μοῖρα, Μακεδονία, στην ομορφιά νεότερη, στον χαρακτήρα ωριμότερη.

ΣΧΟΛΙΑ

Επιτύμβιο ἐπίγραμμα.

Η ἐπιγραφή κοσμεί τον τύμβο μιας δωδεκάχρονης κόρης. Το ἐπίγραμμα ἐντάσσεται στη θεματική του ἄωρου θανάτου και στην προετοιμασία του τύμβου από τους γονεὶς. Ειδικά για τον θάνατο στη ηλικία των δώδεκα ἐτῶν πρότυπο εἶναι το δίστιχο του Καλλιμάχου (Π.Α.7.453): *Δωδεκέτη τὸν παῖδα πατὴρ ἀπέθηκε Φίλιππος/ ἐνθάδε, τὴν πολλὴν ἐλπίδα, Νικοτέλην.* Στο ἴδιο θέμα και τα ἐπιγράμματα Π.Α. 7.467 (Αντίπατρος) και 547 (Λεωνίδας Αλεξανδρεὺς). Με σατιρική διάθεση για ἕναν ἐπιγραμματοποιό που συνθέτει ἕνα μονόστιχο ἐπίγραμμα με θέμα τον υποτιθέμενο θάνατο ἐνός δωδεκάχρονου στον Λουκίλλιο (Π.Α. 11.312.3-6 καὶ γράψας ἐπίγραμμα μονόστιχον ὧδ' ἐχάραξε·/ "Κλαύσατε δωδεκέτη Μάξιμον ἐξ Ἐφέσου."/ οὐδὲ γὰρ εἶδον ἐγὼ τινα Μάξιμον· εἰς δ' ἐπίδειξιν/ ποιητοῦ κλαίειν τοῖς παριοῦσι λέγω).

Η εἰσαγωγική λ. **λέκτρα** ὑπαινίσσεται τον γάμο που δεν θα μπορέσει να πραγματοποιήσει ποτέ η ἄτυχη κόρη. Το μοτίβο εἶναι τυπικό και πολλές φορές συνδέεται με την ιδέα της «νύμφης του Ἄδη» (για παράδειγμα στο Π.Α. 7.547.3-4 *κατέστνε δ' οὐχ Ὑμεναίω,/ ἀλλ' Αἶδα νύμφαν δωδεκέτιν κατάγων*).

Η **Ελευθῶ** εἶναι εναλλακτικός τύπος για την Ειλείθια, τη θεὰ προστάτιδα του τοκετού.

Μακηδονίη εἶναι ἐδῶ κύριο ὄνομα, ἴσως το γυναικείο ἀντίστοιχο του ονόματος *Μακεδόνιος*. Εναλλακτικά θα μπορούσε να εἶναι το ἐπίθετο, δηλωτικό της καταγωγῆς της νεκρῆς κόρης.

Π.Α. 9.26 ΑΝΤΙΠΑΤΡΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΩΣ

Τάσδε θεογλώσσους Ἑλικῶν ἔθρεψε γυναικας
ῥμνοις καὶ **Μακεδῶν** Πιερίας σκόπελος,
Πρήξιλλαν, Μοιρώ, Ανύτης στόμα, θῆλυν Ὅμηρον,
Λεσβιάδων Σαπφῶ κόσμον ἐνπλοκάμων,
Ἥρινναν, Τελέσιλλαν ἀγακλέα καὶ σέ, Κόριννα,
θοῦριν Ἀθηναίης ἀσπίδα μελψαμέναν,
Νοσσίδα θηλύγλωσσον ἰδὲ γλυκναχέα Μύρτιν,
πάσας ἀενάων ἐργάτιδας σελίδων.
ἐννέα μὲν Μούσας μέγας Οὐρανός, ἐννέα δ' αὐτὰς
Γαῖα τέκεν θνατοῖς ἄφθιτον εὐφροσύναν.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Αυτές τις γυναίκες με τη θεϊκή φωνή τις ανέθρεψε με ῥμνους ο Ἑλικῶνας και ο μακεδονικός βράχος της Πιερίας—την Πράξιλλα· τη Μοιρώ· τα χεῖλη της Ανύτης· τον θηλυκό Ὅμηρο, τη Σαπφῶ, το κόσμημα των γυναικῶν της Λέσβου με τα ὄμορφα μαλλιά· την Ἥριννα· τη φημισμένη Τελέσιλλα· κι εσένα, Κόριννα, που τραγούδησες την πολεμική ασπίδα της Αθηνάς· τη Νοσσίδα με την απαλή φωνή· και τη γλυκόχη Μύρτιδα. Ὅλες τους δημιουργούς αθάνατων σελίδων. Ο μεγάλος Ουρανός γέννησε εννιά Μούσες, κι η Γη εννέα γυναίκες γέννησε, για να χαρίζουν αθάνατη ηδονή στους θνητούς.

ΣΧΟΛΙΑ

Επιδεικτικό επίγραμμα.

Πρόκειται για έναν κατάλογο εννέα ποιητριῶν, των οποίων ο αριθμός ακολουθεί τον αριθμό των εννέα Μουσῶν. Μπορεί να συνόδευε ένα ἔργο τέχνης που απεικόνιζε τις ποιήτριες ή να εισηγάγε κάποιο βιβλίο με ποιήματά τους.

Ο μακεδονικός βράχος είναι ο Ὀλυμπος, παραδοσιακά η πατρίδα ή ο τόπος κατοικίας των Πιερίδων Μουσῶν (Ιλ. 2.491-492 Ὀλυμπιάδες Μοῦσαι Διὸς αἰγιόχοιο/ θυγατέρες, Ησ. Θεογ. 25 Μοῦσαι Ὀλυμπιάδες, κοῦραι Διὸς αἰγιόχοιο, Ομ. Ὑμν. Εἰς Ἑρμῆν 450 ἐγὼ Μοῦσησιν Ὀλυμπιάδεσσιν ὀπηδός).

Π.Α. 9.288 ΓΕΜΙΝΟΥ

Οὗτος ὁ Κεκροπίδῃσι βαρὺς λίθος Ἄρει κειῖμαι,
ξείνε, Φιλιππέϊς σύμβολον ἠγορέης,
ὑβρίζων Μαραθῶνα καὶ ἀγχιάλου Σαλαμίνοσ
ἔργα **Μακεδονίης** ἔγχεσι κεκλιμένα.
ὄμννε νῦν νέκνας, Δημοσθένες· αὐτὰρ ἔγωγε
καὶ ζωῶϊς ἔσομαι καὶ φθιμένοισι βαρὺς.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Ιδού, ξένε, εγώ, ο λίθος που προξενεί θλίψη στους Κεκροπίδες, αφιερωμένος στον Άρη, σύμβολο της ανδρείας του Φιλίππου· προσβολή είμαι για τον Μαραθώνα και για τα έργα της παραθαλάσσιας Σαλαμίνας, αυτά που λύγισαν από τα ξίφη της Μακεδονίας. Ορκίσου τώρα στους νεκρούς, Δημοσθένη· γιατί εγώ θα προξενώ θλίψη και στους ζωντανούς σου και στους νεκρούς σου.

ΣΧΟΛΙΑ

Επιδεικτικό επίγραμμα.

Το επίγραμμα συνοδεύεται από τον τίτλο εἰς Φίλιππον τὸν βασιλέα Μακεδονίας ὅτε τοὺς Ἑλληνας ἐταπείνωσεν. Πρόκειται για επιγραφή που υμνεί την ήττα των Αθηναίων από τον Φίλιππο στη μάχη της Χαιρώνειας (338 π.Χ.).

Δεν είναι σαφές τι απεικόνιζε το μνημείο που θα μπορούσε να φέρει την επιδεικτική αυτή επιγραφή, αφού σύμφωνα με τον Πausανία ο Φίλιππος δεν ανέγειρε κάποιο μνημείο στο σημείο της μάχης (Πaus. 9.40.7 Χαιρωνεῦσι δὲ δύο ἐστὶν ἐν τῇ χώρᾳ τρόπαια, ἃ Ῥωμαῖοι καὶ Σύλλας ἔστησαν Ταξίλον καὶ στρατιὰν τὴν Μιθριδάτου κρατήσαντες. Φίλιππος δὲ οὐκ ἀνέθηκεν ὁ Ἀμύντου τρόπαιον οὔτε ἐνταῦθα οὔτε ὀπόσας μάχας ἄλλας βαρβάρους ἢ καὶ Ἑλληνας ἐνίκησεν· οὐ γάρ τι Μακεδόσιν ἰστάναι τρόπαια ἦν νενομισμένον). Ωστόσο η αναφορά στον Άρη, εκτός από τη μετωνυμική χρήση για να δηλωθεί ο πόλεμος, μπορεί να υποδηλώνει ότι το μνημείο αναπαριστούσε τη μορφή του θεού.

Η αναφορά στον Δημοσθένη παραπέμπει στη συνήθεια του ρήτορα να ορκίζεται στις ιστορικές νίκες των Ελλήνων έναντι των Περσών και στους νεκρούς των μαχών αυτών (Κor. 208 οὐκ ἔστιν ὅπως ἡμάρτετ', ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τὸν ὑπὲρ τῆς ἀπάντων ἐλευθερίας καὶ σωτηρίας κίνδυνον ἀράμενοι, μὰ τοὺς Μαραθῶνι προκινδυνεύσαντας τῶν προγόνων, καὶ τοὺς ἐν Πλαταιαῖς παραταξαμένους, καὶ τοὺς ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχήσαντας καὶ τοὺς ἐπ' Ἀρτεμισίῳ, καὶ πολλοὺς ἑτέρους τοὺς ἐν τοῖς δημοσίοις μνήμασιν κειμένους ἀγαθοὺς ἄνδρας, οὓς ἅπαντας ὁμοίως ἢ πόλις τῆς αὐτῆς ἀξιώσασα τιμῆς ἔθαψεν...). Πρβ. Πλούταρχος *De gloria Atheniensium* 350.C τὸν Δημοσθένους περὶ τοῦ στεφάνου παραβάλλωμεν, ἐν ᾧ τοῦτο

λαμπρότατον καὶ λογιώτατον ὁ ῥήτωρ πεποίηκεν, ὁμόσας τοὺς ἐν Μαραθῶνι προκινδυνεύσαντας τῶν προγόνων. Ὁ Λογγίνος εξαίρει το ὕψος καὶ το πάθος του ἐν λόγῳ ὁμωτικῷ σχήματι στο Περί Ὑψους (16, 2).

Π.Α. 9.428 ΑΝΤΙΠΑΤΡΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΩΣ

Σοί με, Θρηκίης σκυληφόρε, Θεσσαλονίκη
μήτηρ ἢ πάσης πέμψε **Μακεδονίης**·
ἀεῖδω δ' ὑπὸ σοὶ δεδμημένον Ἄρεα Βεσσῶν,
ὅσσ' ἐδάην πολέμου, πάντ' ἀναλεξάμενος.
ἀλλὰ μοι ὡς θεὸς ἔσσο κατήκοος, εὐχομένον δὲ
κλῦθι. τίς ἐς Μούσας οὐάτος ἀσχολίη;

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Ἡ Θεσσαλονίκη, ἡ μητέρα ὅλης τῆς Μακεδονίας, με ἔστειλε σε σένα, τον φορέα των λαφύρων τῆς Θράκης. Τραγουδῶ για τους Βεσσούς που νικήθηκαν σε πόλεμο ἀπὸ σένα, και ὅλα ὅσα μελετώντας ἔμαθα για τον πόλεμο. Ἀκουσέ με σαν να εἶσαι θεός, εισάκουσε την προσευχή μου. Μπορεῖ το ἀφτί να εἶναι ἀπασχολημένο ὅταν πρόκειται για τις Μούσες;

ΣΧΟΛΙΑ

Επιδεικτικό ἐπίγραμμα.

Το ποῖημα ἐπιγράφεται εἰς τὴν κατάπτωσιν τῶν Βεσσῶν, δηλαδὴ ἀναφέρεται στην ἥττα των Βεσσῶν, λαοῦ τῆς Θράκης, ἀπὸ τον ρωμαῖο ὑπάτο Πείσωνα. Ὁ Ἀντίπατρος, μέσω του ἐγκωμιασμοῦ του Πείσωνα και των πολεμικῶν νικῶν του, του ἀπευθύνει αἶτημα για πατρονία.

Για το τοπωνύμιο **Θεσσαλονίκη** μαρτυρεῖται ἀπὸ τον Στράβωνα και ἡ ἐναλλακτικὴ γραφὴ Θεσσαλονίκηια (Στέφ. Βυζ. Ἐθνικά λ. Θεσσαλονίκη, πόλις Μακεδονίας, ἥτις ἄρα ἐκαλεῖτο Ἀλία, Κασάνδρου κτίσμα ... ἢ ὅτι Φίλιππος τοῦ Ἀμύντου ἐκεῖ Θετταλοὺς νικήσας οὕτως ἐκάλεσε...Στράβων δὲ Θεσσαλονίκηϊαν αὐτὴν φησι).

Οἱ **Βεσσοί** εἶναι θρακικό φύλο που για πρώτη φορά ἀναφέρονται ἀπὸ τον Ἡρόδοτο (ως Βησσοί, 7.111 Σάτραι δὲ οὐδενός κω ἀνθρώπων ὑπήκοοι ἐγένοντο ὅσον ἡμεῖς ἴδμεν, ἀλλὰ διατελέουσι τὸ μέχρι ἐμέο αἰεὶ ἐόντες ἐλεύθεροι μῶνοι Θρηκίων· οἰκέουσι τε γὰρ ὄρεα ὑψηλά, ἴδησί τε παντοίησι καὶ χιόνι συνηρεφέα, καὶ εἰσι τὰ πολέμια ἄκροι. Οὗτοι οἱ τοῦ Διονύσου τὸ μαντήϊόν εἰσι ἐκτεμημένοι· τὸ δὲ μαντήϊον τοῦτο ἐστὶ μὲν ἐπὶ τῶν ὀρέων τῶν ὑψηλοτάτων· Βησσοὶ δὲ τῶν Σατρέων εἰσι οἱ προφητεύοντες τοῦ ἱεροῦ, πρόμαντις δὲ ἢ χρέωσα κατὰ περ ἐν Δελφοῖσι, καὶ οὐδὲν ποικιλώτερον).

Π.Α. 9.552 ΑΝΤΙΠΑΤΡΟΥ

*Καὶ Μακεδῶν ὁ σίδηρος ἐν ἄορι καὶ τὰ πρὸς ἀλκὴν
τῆς ἀπ' Ἀλεξάνδρου χειρὸς ἐπιστάμενος,
Πείσων, σὴν ποθέων ἰκόμην χέρα· τοῦτο δὲ φωνῶ·
"Χαίρων δεξιτερὴν εὖρον ὀφειλομένην."*

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Μακεδονικός είναι ο σίδηρος στο ξίφος, και από το χέρι του Αλεξάνδρου γνωρίζοντας καλά ό,τι αφορά τη γενναιότητα, έφτασα ποθώντας το χέρι σου, Πείσωνα. Αυτά τα λόγια σου λέω: «Με χαρά βρήκα το δεξί χέρι που με περιέμενε».

ΣΧΟΛΙΑ

Επιδεικτικό επίγραμμα.

Πρόκειται για επιγραφή που συνοδεύει ένα ξίφος, δώρο στον Πείσωνα, πάτρονα του Αντιπάτρου. Παρόμοιο δώρο είναι το μακεδονικό καπέλο, η *κανσία*, που δωρίζεται με το επίγραμμα Π.Α. 6.335 του Αντιπάτρου.

Ο σίδηρος δεν φαίνεται να συνδέεται αλλού αποκλειστικά με τη Μακεδονία, αλλά παραδοσιακά, όπως και τα άλλα μέταλλα, με τον λαό των Χαλύβων που κατοικούσε στον Πόντο (Απολλώνιος Ρόδιος *Αργ.* 2.1000-1006 *ἤματι δ' ἄλλω/ νυκτί τ' ἐπιπλομένη Χαλύβων παρὰ γαῖαν ἴκοντο./ τοῖσι μὲν οὔτε βοῶν ἄροτος μέλει οὔτε τις ἄλλη/ φνταλιή καρποῖο μελίφρονος, οὐδὲ μὲν οἴγει/ ποιμένας ἐρσήεντι νομῶ ἔνι ποιμαίνουσιν./ ἀλλὰ σιδηροφόρον στυφελὴν χθόνα γατομέοντες/ ὦνον ἀμείβονται βιοτήσιον*). Η λ. **σίδηρος** είναι μια τυπική μετωνυμία για το ξίφος, π.χ. *Ιλ.* 18.34 *δεΐδιε γὰρ μὴ λαιμὸν ἀπαμήσειε σιδήρῳ*, 23.30-31 *πολλοὶ μὲν βόες ἀργοὶ ὀρέχθεον ἀμφὶ σιδήρῳ/ σφαζόμενοι*, κ.ο.κ.

Η μετοχή **ποθέων** χρησιμοποιείται για την επιθυμία αντικειμένων να σμίξουν με τον ιδιοκτήτη τους, όπως στο επίγραμμα του Λεωνίδα για τα όπλα που επιθυμούν να κοσμήσουν άρματα και στρατιώτες (Π.Α. 6.131): *Αἶδ' ἀπὸ Λευκανῶν θυρεάσπιδες, οἶδε χαλινοὶ/ στοιχηδὸν ξεσταί τ' ἀμφίβολοι κάμακες/ δέδμηγται, ποθέουσαι ὁμῶς ἵππους τε καὶ ἄνδρας,/ Παλλάδι· τοῦς δ' ὁ μέλας ἀμφέχανεν θάνατος*.

Π.Α. 9.699

Ἐνθεν Ἀλέξανδρος **Μακεδῶν** πῖεν ἀγλαὸν ὕδωρ·
μητρὸς δ' εἶπε γάλακτι πανεῖκελα ρεύματα πηγῆς,
ἧ καὶ Ὀλυμπιάδος πόρεν οὖνομα, σῆμα δὲ τοῦτο.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Από εδώ ο Αλέξανδρος ο Μακεδόνας ήπια λαμπρό νερό. Και είπε ότι το ρεύμα της πηγής ήταν πανομοιότυπο με το γάλα της μητέρας του, γι αυτό και της έδωσε το όνομα Ολυμπιάδα, και αυτό είναι το αναμνηστικό μνημείο.

ΣΧΟΛΙΑ

Επιδεικτικό επίγραμμα.

Σε μια κρήνη που ο Αλέξανδρος μετονόμασε σε Ολυμπιάδα γιατί το νερό της του θύμιζε το γάλα της μητέρας του, Ολυμπιάδας.

Για τον προσδιορισμό **Ἀλέξανδρος Μακεδῶν** πρβ. και το αναθηματικό επίγραμμα από το Παράρτημα της Παλατινής Ανθολογίας (99): *Σοὶ τόδ' Ἀλέξανδρος Μακεδῶν κέρας ἄνθετο, Παιάν,/ κάνθωνος Σκυθικοῦ χρῆμά τι δαιμόνιον.*

Η φράση **ἀγλαὸν ὕδωρ** είναι ομηρική (Ιλ. 2.307 *ὄθεν ῥέεν ἀγλαὸν ὕδωρ*, 21.345 *πᾶν δ' ἐξηράνθη πεδίον, σχέτο δ' ἀγλαὸν ὕδωρ*, Οδ. 9.140 *αὐτὰρ ἐπὶ κρατὸς λιμένος ῥέει ἀγλαὸν ὕδωρ*).

Για τους οiwονούς που συνόδευαν τη θαυματική ένωση της Ολυμπιάδος με τον Φίλιππο και την κύησή της μας πληροφορεῖ ο Πλούταρχος (Βίος Αλεξάνδρου 2.3-5 *ἡ μὲν οὖν νύμφη πρὸ τῆς νυκτός, ἧ συνείρχθησαν εἰς τὸν θάλαμον, ἔδοξε βροντῆς γενομένης ἐμπεσεῖν αὐτῆς τῇ γαστρὶ κεραυνόν, ἐκ δὲ τῆς πληγῆς πολὺ πῦρ ἀναφθέν, εἶτα ῥηγνύμενον εἰς φλόγας πάντη φερομένας διαλυθῆναι. ὁ δὲ Φίλιππος ὑστέρῳ χρόνῳ μετὰ τὸν γάμον εἶδεν ὄναρ αὐτὸν ἐπιβάλλοντα σφραγιδα τῇ γαστρὶ τῆς γυναικός· ἡ δὲ γλυφὴ τῆς σφραγιδος ὡς ᾤετο λέοντος εἶχεν εἰκόνα*).

Β. ΠΑΛΑΤΙΝΗ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ APPENDIX

Αναθηματικό επίγραμμα	99
Αναθηματικό επίγραμμα	109
Επιτύμβιο επίγραμμα	186
Επιτύμβια επιγράμματα	493
Επιδεικτικά επιγράμματα	58
Επιδεικτικά επιγράμματα	219
Επιτύμβια επιγράμματα	501
Χρησμοί	89
Χρησμοί	90
Χρησμοί	211

Αναθηματικό επίγραμμα 99

Σοὶ τόδ' Ἀλέξανδρος **Μακεδῶν** κέρασ ἄνθετο, Παιάν,
    κάνθωνος Σκυθικοῦ χρῆμά τι δαιμόνιον,
ὁ Στυγὸς ἀχράντω Λουσηΐδος οὐκ ἔδαμάσθη
    ρέυματι, βάσταξεν δ' ὕδατος ἠγορέην.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Σε σένα, Παιάνα, ο Αλέξανδρος ο Μακεδόνας αφιέρωσε κέρασ, πράγμα στ' αλήθεια θαυμαστό από όνο Σκυθικό, τέτοιο που δεν νικήθηκε από το άχραντο ρεύμα της Στύγας των Λουσών, αλλά άντεξε την ορμητική ρώμη του νερού.

ΣΧΟΛΙΑ

Αναθηματικό επίγραμμα.

Πρόκειται για ένα αντικείμενο που αφιέρωσε ο Αλέξανδρος στον Παιάνα, ένα αυτοσχέδιο κύπελλο φτιαγμένο από κέρατο σκυθικού όνου. Το επίγραμμα στηρίζεται στη λεπτή αντίθεση ανάμεσα στην ταπεινή φύση του αναθήματος (κέρασ, κάνθων) και την επική ρητορική που αποτυπώνει τις ιδιότητές του (οὐκ ἔδαμάσθη, βάσταξεν...ἠγορέην). Στην πραγματικότητα, πρόκειται για μεταφορά των γνωρισμάτων του Αλεξάνδρου στο αναθηματικό αντικείμενο με στόχο την «ηρωοποίησή» του.

Παιάν σημαίνει «ο Σωτήρας, ο Λυτρωτής» και είναι τυπικό επίθετο του Απόλλωνα αλλά και άλλων θεοτήτων (Ασκληπιός, Πάνας, Ήλιος, Διόνυσος).

Η λ. **κάνθων** απαντά πρώτα στην κωμωδία (Αριστοφ. Σφήκες 179, Ειρήνη 82). Χρησιμοποιείται σε σατιρικά συμφραζόμενα από τον Απολλινάριο για να παρωδήσει έναν γραμματικό (Π.Α. 11.399.5-8 *ἀλλὰ Γλύκων ἔπαθεν τούναντίον· ὦν γὰρ ἄπειρος/ καὶ κοινῆς γλώττης, οὐχ ὅτι γραμματικῆς,/ νῦν Λιβυκοὺς κάνθωνασ ὀχοῦμενος, εἶτ' ἀποπίπτων/ πολλακίς ἐξαίφνης γραμματικὸς γέγονεν*).

Το ρεύμα της **Στυγός** πηγάζει από τα ποτάμια του Κάτω Κόσμου (Οδ. 10.513-514 *ἐνθα μὲν εἰς Ἀχέροντα Πυριφλεγέθων τε ῥέουσι/ Κώκυτός θ', ὅς δὴ Στυγὸς ὕδατός ἐστιν ἀπορρώξ*) και στο νερό του ορκίζονται ακόμα και οι αθάνατοι θεοί (Ιλ. 2.755 *ὄρκον γὰρ δεινοῦ Στυγὸς ὕδατός ἐστιν ἀπορρώξ*, 15.37-38 *καὶ τὸ κατειβόμενον Στυγὸς ὕδωρ, ὅς τε μέγιστος ὄρκος δεινότατός τε πέλει μακάρεσσι θεοῖσι*).

Αναθηματικό επίγραμμα 109

Αΐδε ποτ' Ἀσίδα γαῖαν ἐπόρθησαν πολύχρυσον,
αΐδε καὶ Ἑλλάσιν δουλοσύναν ἔπορον.
Νῦν δὲ Διὸς ναῶ ποτὶ κίονας ὀρφανὰ κεῖται
τὰς μεγαλαυχήτω σκῦλα **Μακεδονίας**.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Αυτές εδώ κάποτε κυρίευσαν την πολύχρυση Ασιατική γη, αυτές υποδούλωσαν και τους Έλληνες. Τώρα όμως στους κίονες του ναού του Δία κείνται περιφρονημένα τα λάφυρα της καυχησιάρικης Μακεδονίας.

ΣΧΟΛΙΑ

Αναθηματικό επίγραμμα.

Παρόλο που δεν αναφέρεται ρητά η φύση του αναθήματος (επαναλαμβάνεται απλώς δις το δεικτικό *αΐδε*), πρόκειται μάλλον για μακεδονικές ασπίδες. Οι ασπίδες των Μακεδόνων ήταν περίφημες κατά την αρχαιότητα (Ασκληπιόδοτος *Τακτικά* 5.1 τῶν δὲ φάλαγγος ἀσπίδων ἀρίστη ἢ Μακεδονικὴ χαλκῇ ὀκτωπάλαιστος, οὐ λίαν κοίλη). Το επίγραμμα θα μπορούσε επίσης να αναφέρεται στις σάρισες (Διόδωρος, *Βιβλιοθήκη* 17.84: οἱ γὰρ Μακεδόνες ταῖς σαρίσαις ἀναρρήσοντες τὰς τῶν βαρβάρων πέλτας τὰς ἀκμάς τοῦ σιδήρου τοῖς πνεύμοσιν ἐνήρειδον). Οι μακεδονικές ασπίδες και οι σάρισες δημιουργούσαν τον σχηματισμό της φάλαγγας, στον οποίο οφειλόταν εν πολλοίς η στρατιωτική υπεροχή των Μακεδόνων στο πεδίο της μάχης. Το ιστορικό γεγονός που ανακαλείται εδώ θα μπορούσε να είναι η Μάχη της Πύδνας (168 π.Χ.), κατά την οποία συνετρίβησαν οι μακεδονικές φάλαγγες από το ρωμαϊκό ιππικό, μια μάχη που σήμανε την αρχή του τέλους για την υποταγή των Ελλήνων στη Ρώμη.

Επιτύμβιο επίγραμμα 186

Ἐνταῦθα κεῖται Μίμας Μακεδῶν στρατηγέτης.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Εδώ είναι θαμμένος ο Μίμας, ο μακεδόνας στρατηγός.

ΣΧΟΛΙΑ

Επιτύμβιο επίγραμμα.

Το επίγραμμα διασώζει ο Ζωναράς στην *Επιτομή* του (κεφ. 79) στο πλαίσιο μιας αφήγησης για την επικράτηση των Γόθων επί του αυτοκράτορα Φλάβιου Ιούλιου Valens το 378. Ο Αμμιανός ο Μαρκελίνος αναφέρεται στην εύρεση μιας επιγραφής με το όνομα ενός αριστοκράτη, του Μίμαντα, στη Μικρά Ασία (31.14.9): *Denique post interitum eius, discessumque hostilem, prope locum in quo cecidisse existimatus est, inventus dicitur saxeus monumenti suggestus, cui lapis affixus incisis litteris Graecis, sepultum ibi nobilem quendam Mimanta veterem indicabat.* Το όνομα **Μίμας** δεν είναι γνωστό από άλλες πηγές σε σχέση με τη μακεδονική ιστορία, αλλά απαντά ως μυθολογικό όνομα (για Κένταυρο στον Ησ. *Ασπίς* 184-186) και ως τοπωνύμιο (για οροσειρά της Μικράς Ασίας *Οδ.* 3.172 *ὑπένερθε Χίοιο παρ' ἠγεμόεντα Μίμαντα*).

Επιτύμβια επιγράμματα 493

Διογένης Ηρακλείδου Μακεδών.

Ἦ ῥα ποθεινὸς πᾶσιν ἔβης δόμον Ἄιδος, οὐπω
εἴκοσ' ἐτῶν μῆνας δ' ἕξ ἔτι λειπόμενος,
Διόγενες· πένθος δὲ λυγρὸν στυγνὸν τε γονεῦσιν
κάλλιπες αἴδιον γήραϊ τειρομένοις.
Ἄλλ' οὐκ ἔστι τύχην προφυγεῖν καὶ δαίμονα θνητοῖς,
οὐδὲ παρῶσασθαι μόρσιμον ἦν τὸ χρεῶν.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Διογένης Ηρακλείδου Μακεδόνας.

Αλήθεια αγαπημένος σε όλους διάβηκες το παλάτι του Ἄδη, ούτε είκοσι ετών ακόμα αλλά έξι μήνες νεότερος, Διογένη· πένθος θλιβερό και απεχθές άφησες στους γονείς σου αιώνιο, ενώ βασανίζονται από τα γεράματα. Δεν υπάρχει όμως τρόπος οι θνητοί να αποφύγουν την κακοτυχία και τον δαίμονά τους, ούτε ήταν της μοίρας να διώξεις το πεπρωμένο.

ΣΧΟΛΙΑ

Επιτύμβιο επίγραμμα.

Αφιερωμένο στον Διογένη, γιο του Ηρακλείδη και Μακεδόνα στην καταγωγή. Ανήκει στη θεματική του άωρου θανάτου. Το όνομα Διογένης απαντά σε πολυάριθμα επιγράμματα σε σχέση με τον Διογένη τον Κυνικό (Π.Α. 7.63-68, 9.145 κλπ.). Σε σχέση με τον πρόωρο θάνατο ενός νέου από τη Φρυγία με το ίδιο όνομα απαντά στο Π.Α. 7.613 (στ. 1-2 Σοὶ τόδε, Διόγενες, θαλερῆς μνημήιον ἤβης/ Πόντῳ ἐν Εὐξείνῳ θήκατο Φρὺξ γενέτης).

Επιδεικτικά επιγράμματα 58

Ἐπὶ τῷ Δημοσθένους ἀνδριάντι.

Εἴπερ ἴσῃν ῥώμην γνώμη, Δημόσθενες, εἶχες,
οὐποτ' ἂν Ἑλλήνων ἦρξεν Ἄρης Μακεδῶν.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Στον ανδριάντα του Δημοσθένη.

Αν είχες σωματική ρώμη ίση με τη γνώμη σου, Δημοσθένη, ποτέ δεν θα κυβερνούσε τους Έλληνες ο μακεδόνας Άρης.

ΣΧΟΛΙΑ

Επιδεικτικό επίγραμμα.

Το ποίημα εγκωμιάζει την κρίση του Δημοσθένη που διέγνωσε τον μακεδονικό κίνδυνο, δεν είχε όμως το σωματικό σθένος να τον σταματήσει.

Ο Ἄρης είναι μια μετωνυμία για τον πόλεμο, γνωστή από τον χώρο της υψηλής ποίησης (Ιλ. 2.385 ὥς κε πανημέριοι στυγερῶ κρινώμεθ' Ἄρηι, Σοφ. Αίας 612-613 ὄν ἐξεπέμψω πρὶν δὴ ποτε θουρίω/ κρατοῦντ' ἐν Ἄρει), αλλά εδώ μάλλον παραπέμπει στον θεό (Ησ. Θεογ. 936 ἐν πολέμῳ κρυόεντι σὺν Ἄρηι πτολιπόρθῳ).

Επιδεικτικά επιγράμματα 219

Πέφυκε διδάσκουσα τούς φιλίστορας,
ἂ συνέβησαν τοῖς Ἰουδαίοις πάλαι
κατά τε τὴν Αἴγυπτον καὶ Παλαιστίνην,
καὶ Συρίαν τε, βίβλος ἢ προκειμένη·
πεπόνθασιν ὅσα τε παρ' Ἀσσυρίων,
Βαβυλωνίων, Περσῶν καὶ Μακεδόνων,
ὅσα μετὰ τούτους γε Ῥωμαίων πάρα.
Ἄπλως γὰρ οὐδὲν τῶν κατὰ τούτους πέλει,
ὃ καταλιπὼν συγκεκαλύφθαι χρόνῳ
ὃ θαυμάσιος Ἰώσηπος τυγχάνει.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Το βιβλίο που έχετε μπροστά σας γεννήθηκε για να διδάσκει όσους αγαπούν την ιστορία όσα συνέβησαν κάποτε στους Ιουδαίους στην Αίγυπτο και στην Παλαιστίνη και στη Συρία· όσα αυτοί έπαθαν από τους Ασύριους, τους Βαβυλώνιους, τους Πέρσες και τους Μακεδόνες, και όσα μετά από αυτούς έπαθαν από τους Ρωμαίους. Γιατί τίποτε από ό,τι έγινε εναντίον τους δεν ήταν απλό, τόσο που να συμβεί να το αφήσει ο αξιοθαύμαστος Ιώσηπος να συγκαλυφθεί μέσα στο χρόνο.

ΣΧΟΛΙΑ

Επιδεικτικό επίγραμμα.

Πιθανότατα εισήγαγε κάποια έκδοση (βίβλος ἢ προκειμένη) της *Ιουδαϊκής Αρχαιολογίας* (μαζί ίσως με την *Ιστορία του Ιουδαϊκού Πολέμου*) του ρωμαιοεβραίου ιστορικού του 1ου αι. μ.Χ. Φλάβιου Ιώσηπου. Το επίγραμμα φαίνεται να είναι εμπνευσμένο από τις συγγραφικές προθέσεις που αποτυπώνει ο ίδιος ο Ιώσηπος στην *Ιουδαϊκή Αρχαιολογία* (20.259-261): *Πάυσεται δ' ἔνταυθά μοι τὰ τῆς ἀρχαιολογίας μεθ' ἣν καὶ τὸν πόλεμον ἠρξάμην γράφειν. περιέχει δ' αὕτη τὴν ἀπὸ πρώτης γενέσεως ἀνθρώπου παράδοσιν μέχρι ἔτους δωδεκάτου τῆς Νέρωνος ἡγεμονίας τῶν ἡμῖν συμβεβηκότων τοῖς Ἰουδαίοις κατὰ τε τὴν Αἴγυπτον καὶ Συρίαν καὶ Παλαιστίνην, ὅσα τε πεπόνθαμεν ὑπὸ Ἀσσυρίων τε καὶ Βαβυλωνίων, τίνα τε Πέρσαι καὶ Μακεδόνες διατεθείκασιν ἡμᾶς, καὶ μετ' ἐκείνους Ῥωμαῖοι· πάντα γὰρ οἶμαι μετ' ἀκριβείας συντεταχέναι.*

Η αναφορά στους Μακεδόνες μεταξύ των βαρβαρικών λαών της Ανατολής (Ασύριοι, Βαβυλώνιοι, Πέρσες) και της αυτοκρατορικής δύναμης της Ρώμης τους εντάσσει στους μεγάλους κατακτητές της ιστορίας. Ωστόσο, ο Ιώσηπος στην ιστορία του διαχωρίζει τη μεταχείριση των Εβραίων επί της βασιλείας του Αλεξάνδρου (πρβ. *Ιουδ. Αρχ.* 11.19-20 *ὡς ὁ Μακεδόνων βασιλεὺς Ἀλέξανδρος εὐεργέτησεν αὐτοὺς [ενν. τοὺς Ἰουδαίους] κρατήσας τῆς Ἰουδαίας*) από τη μετέπειτα τύχη τους κατά τους

πολέμους των διαδόχων (λ.χ. του Πτολεμαίου *Ιουδ. Αρχ.* 12.7-8 ὁ δὲ Πτολεμαῖος πολλοὺς αἰχμαλώτους λαβὼν ἀπὸ τε τῆς ὀρεινῆς Ἰουδαίας καὶ τῶν περὶ Ἱεροσόλυμα τόπων καὶ τῆς Σαμαρείτιδος καὶ τῶν ἐν Γαριζεῖν, κατώκισεν ἅπαντας εἰς Αἴγυπτον ἀγαγών).

Επιτύμβια επιγράμματα 501

Τὸν πάσης ἀρετῆς εἰδήμονα φῶτα, Φίλιππον,
πρέσβυν, κ' Ἀονίης ἐμπέραμον σοφίης,
Ἀυσονίων ὑπατον, πατέρα κλυτὸν Ἀντιγόνοιο,
θρέψε Μακεδονίη, δέξατο δ' Ἰταλίη.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Τον άνθρωπο που γνώριζε καλά κάθε αρετή, τον Φίλιππο, τον γέροντα σοφό, τον έμπειρο στην τέχνη της Βοιωτίας, τον ύπατο της Αυσονίας, τον φημισμένο πατέρα του Αντίγονου, τον ανέθρεψε η Μακεδονία, τον δέχτηκε όμως η Ιταλία.

ΣΧΟΛΙΑ

Επιτύμβιο επίγραμμα.

Ο Φίλιππος, που ορίστηκε σατράπης της Ινδίας το 327 π.Χ. από τον Αλέξανδρο, αναφέρεται ως πατέρας του Αντίγονου, του βασιλιά της Ασίας (Αρριανός *Ανάβ.* 1.29 *μείνας δὲ αὐτοῦ ἡμέρας δέκα καὶ σατράπην ἀποδείξας Φρυγίας Ἀντίγονον τὸν Φιλίππου*), δεν είχε όμως κάποια σχέση με τη Ρώμη. Αντίθετα αναφέρονται από τις πηγές περισσότεροι Ρωμαίοι ύπατοι με το όνομα Φίλιππος από τα μέσα του 3ου αι. π.Χ. και εξής, κανείς ωστόσο δεν αναφέρεται ρητά ως πατέρας κάποιου Αντίγονου.

Η φράση **Ἀονίη σοφίη** υπαινίσσεται τη σχέση του Φιλίππου με κάποια από τις τέχνες, ίσως με την ποίηση, αφού η Αονία, δηλαδή η Βοιωτία, θεωρούνταν πατρίδα των Ελικωνιάδων Μουσών. Η χρήση του επιθέτου *Aonius* είναι τυπική στη λατινική γραμματεία για να δηλώσει τις Μούσες και την ποιητική τέχνη γενικότερα (*Ον. Am.* 2.18 *Aoniae Lesbis amata lyrae, Fast.* 4.245 *Aoniae facunda voce Camenae, Prop.* 1.2.28 *Aoniamque libens Calliopea lyram, Virg. G.* 3.11 *Aonio rediens deducam uertice Musas*), και ίσως η χρήση του εδώ δικαιολογείται από τα ρωμαϊκά ιστορικά συμφραζόμενα του επιγράμματος για τον Φίλιππο.

Χρησμοί 89

Φιλίππῳ τῷ Μακεδόνων βασιλεῖ.

Ἄργυρέαις λόγχησι μάχου, καὶ πάντα νικήσεις.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Στον Φίλιππο, τον βασιλιά των Μακεδόνων.

Με ασημένιες λόγχες να πολεμάς και θα επικρατήσεις απόλυτα.

ΣΧΟΛΙΑ

Τον χρησμό έδωσε η Πυθία στον Φίλιππο, υπαινισσόμενη πως θα νικούσε τους Έλληνες με δόλο (*Mantissa proverbiorum* 1.23 ἐπὶ τῶν δώροις πείθειν πρὸς τὰ δυσκατόρθωτα παραινούντων· τοῦτον γὰρ τὸν χρησμὸν ἔχρησεν ἡ Πυθία Φιλίππῳ, αἰνιττομένη διὰ προδοσίας περιέσεσθαι τῆς Ἑλλάδος).

Χρησμοί 90

Φιλίππῳ τῷ Μακεδόνων βασιλεῖ.

Ἔστεπται μὲν ὁ ταῦρος, ἔχει τέλος, ἔστιν ὁ θύσων.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Στον Φίλιππο, τον βασιλιά των Μακεδόνων.

Έχει στεφανωθεί ο ταύρος, έρχεται το τέλος, υπάρχει ο θυσιαστής.

ΣΧΟΛΙΑ

Ο χρησμός παραδόθηκε από την Πυθία στον βασιλιά Φίλιππο, όταν εκείνος ρώτησε την Πυθία αν θα επικρατούσε στον πόλεμο εναντίον των Περσών. Ο Φίλιππος θεώρησε τον χρησμό ευνοϊκό, παρανόησε όμως το μήνυμα, αφού, αντίθετα, υποδήλωνε τον βίαιο σφαγιασμό του βασιλιά. Πηγή για τον χρησμό και την ερμηνεία του είναι ο Διόδωρος (Βιβλιοθήκη 16.91): αὐτὸς δὲ σπεύδων μὲν μετὰ τῆς τῶν θεῶν γνώμης ἐπανελεῖσθαι τὸν πόλεμον ἐπηρώτησε τὴν Πυθίαν εἰ κρατήσει τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν. ἢ δ' ἔχρησεν αὐτῷ τόνδε τὸν χρησμόν· ἔστεπται μὲν ὁ ταῦρος, ἔχει τέλος, ἔστιν ὁ θύσων. ὁ μὲν οὖν Φίλιππος σκολιῶς ἔχοντος τοῦ χρησμοῦ πρὸς τὸ ἴδιον συμφέρον ἐξεδέχετο τὸ λόγιον, ὡς τοῦ μαντείου προλέγοντος τὸν Πέρσην ἱερείου τρόπον τυθήσεσθαι· τὸ δ' ἀληθές οὐχ οὕτως εἶχεν, ἀλλὰ τούναντίον ἐσήμαινεν ἐν πανηγύρει καὶ θεῶν θυσίαις τὸν Φίλιππον ὥσπερ τὸν ταῦρον ἐστεμμένον σφαγήσεσθαι.

Χρησμοί 211

Αὐχοῦντες βασιλεῦσι **Μακεδόνες** Ἀργεάδησιν,
ὕμιν κοιρανέων ἀγαθὸν καὶ πῆμα Φίλιππος·
ἦτοι ὁ μὲν πρότερος πόλεσιν λαοῖσι τ' ἀνακτας
θήσει· ὁ δ' ὀπλότερος τιμὴν ἀπὸ πᾶσαν ὀλέσσει,
δηθεῖς ἐσπερίοισιν ὑπ' ἀνδράσιν ἠώοις τε.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Οι Μακεδόνες που καυχούνται για την καταγωγή τους από τη δυναστεία των Αργεαδών, σε σας βασιλεύοντας ένας Φίλιππος θα φέρει αγαθό και συμφορά· γιατί ο μεγαλύτερος θα βάλει βασιλιάδες σε πόλεις και λαούς· όμως ο νεότερος θα χάσει την τιμή του ολότελα, όταν αιχμαλωτιστεί από άνδρες της Δύσης και της Ανατολής.

ΣΧΟΛΙΑ

Σιβυλλικός χρησμός που δόθηκε στους Ρωμαίους για τον πόλεμο εναντίον του Φιλίππου του 5ου (Αππιανός *Μακεδονικά* απ. 2.1). Ο Φίλιππος ο 5ος ηττάται τελικά από τους Ρωμαίους στις Κυνός Κεφαλές το 197 π.Χ., οπότε και αναγκάζεται να συνθηκολογήσει.

Η δυναστεία των Αργεαδών ξεκινάει με τον Κάρανο, πρώτο βασιλιά της Μακεδονίας (808-778 π.Χ.). Ο Στράβων τοποθετεί την επικράτειά τους στην περιοχή της Ημαθίας (7α.1.11 *Ὅτι Ἡμαθία ἐκαλεῖτο πρότερον ἢ νῦν Μακεδονία. ἔλαβε δὲ τοῦνομα τοῦτο ἀπ' ἀρχαίου τινὸς τῶν ἡγεμόνων Μακεδόνοσ. ἦν δὲ καὶ πόλις Ἡμαθία πρὸς θαλάσση. κατεῖχον δὲ τὴν χώραν ταύτην Ἡπειρωτῶν τινες καὶ Ἰλλυριῶν, τὸ δὲ πλεῖστον Βοττιαῖοι καὶ Θραῦκες...τούτων δὲ πάντων οἱ Ἀργεάδαι καλούμενοι κατέστησαν κύριοι...).*

Το **ἐσπερίοισιν ὑπ' ἀνδράσιν ἠώοις τε** του τελευταίου στίχου ερμηνεύεται από τον Πausανία (7.8.9): *Ρωμαῖοί τε δὴ τὰ πρὸς ἐσπέραν νεμόμενοι τῆς Εὐρώπης καθεῖλον τὴν Μακεδόνων ἀρχὴν καὶ τῶν ἐς τὸ συμμαχικὸν ταχθέντων Ἄτταλος <τῆς ἐκ Περγάμου συλλεχθείσης ἡγεμῶν> καὶ ἔτι ἐκ Μυσίας στρατιᾶς.*

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. ΕΚΔΟΣΕΙΣ

- Beckby, H. (εκδ.). 1965. *Anthologia Graeca*. Munich: Heimeran.
- Cougny, E. (εκδ.). 1890. *Epigrammatum anthologia Palatina cum Planudeis et appendice noua*. 3 τόμ. Παρίσι: Didot.

2. ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΑ

- Gow, A.S.F. & D. L. Page. 1965. *The Greek Anthology. Hellenistic Epigrams*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gow, A.S.F. & D. L. Page. 1968. *The Greek Anthology. The Garland of Philip and some Contemporary Epigrams*. Cambridge: Cambridge University Press.